

УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Гуманітарний факультет

Кафедра філології

МОТИВИ ЕСКАПІЗМУ У ТВОРЧОСТІ ІВАНА ФРАНКА

Студентки IV курсу

групи ГФ118/Б

Адамович Анастасії

Науковий керівник:

доктор філологічних наук

проф. **Ярослава Мельник**

Львів 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
------------	---

РОЗДІЛ I.

Ескапізм: теоретичні аспекти

1.1. Ескапізм у філософії та психології.....	8
1.2. Ескапізм у літературознавстві.....	14

РОЗДІЛ II.

Ескапізм у творчості Івана Франка

2.1. Втеча від неавтентичного буття

2.1.1. «Смерть Каїна»: втрачений і здобутий рай.....	19
--	----

2.1.2 «Вільгельм Телль»: віднайдення внутрішнього «Я».....	22
---	----

2.1.3. «Мавка (Літня казочка)»: від буденщини до мрії.....	25
---	----

2.2. Втеча в невідоме

2.2.1. «Сойчине крило. Із записок відлюдька»: пошуки щастя.....	28
--	----

2.2.2. «Батьківщина»: дві втечі (Киценьки) і Опанаса Моримухи.....	31
---	----

2.3. Втеча як зречення від світу

2.3.1. «Було се три дні перед моїм шлюбом...»: вибір істинного покликання	35
---	----

2.3.2. «Святий Валентій»: від любови до людей до ненависти.....	38
--	----

2.4. Втеча від болю і страждання

2.4.1. «Безмежнеє поле в сніжному завою...»: втеча як надія
«вихопитись» із власного «Я».....41

2.4.2. «Для домашнього огнища»: самогубство як
вихід?.....44

ВИСНОВКИ.....47

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....50

ВСТУП

Ескапізм, зауважує Ігор Качуровський, становить невід'ємну частину творчости Івана Франка. Мотиви ескапізму слабше чи голосніше звучать у цілому ряді художніх текстів письменника, у поетичних і прозових збірках, зокрема, у збірках «Зів'яле листя» і «На лоні природи», у поемах «Смерть Каїна», «Святий Валентій», «Нове життя», у циклі «Тюремні сонети», у романі «Перехресні стежки» і в повісті «Для домашнього огнища», у багатьох поезіях. У бакалаврській роботі для детального аналізу виокремлено такі Франкові тексти: «Смерть Каїна», «Вільгельм Телль», «Мавка (Літня казочка)», «Сойчине крило. Із записок відлюдька», «Батьківщина», «Було се три дні перед моїм шлюбом...», «Святий Валентій», «Безмежнеє поле в сніжному завою» та «Для домашнього огнища».

Однак, незважаючи на густу «ескапістську» помаркованість художніх текстів Івана Франка, досі у франкознавстві немає спеціальних досліджень, присвячених цій проблематиці. Щоправда, ряд дослідників творчости Івана Франка з більшою чи меншою повнотою висвітлення зверталися до тих чи тих сюжетів, які я порушую в своїй бакалаврській роботі. Це, зокрема, І.Качуровський, який у своїй докторській дисертації «Основні функції літератури. Дослідження на матеріалі української поезії» (Мюнхен, 1978) чи не перший звернув увагу на вагоме місце ескапізму в творчости І.Франка. Майстерність Івана Франка в розкритті найпотаємніших глибин людської душі розкривають І.Денисюк (див.: «Розвиток української малої прози»; «Про родово-видові особливості “Сойчиного крила”»), Н.Годчук («Роман Івана Франка “Для домашнього огнища”: простір і час»), Р.Голод («Поетика імпресонізму в художній творчости Івана Франка»), Б.Кир'янчук («Проблема герменевтики новели Івана Франка «“Сойчине крило”»), А.Печарський («Синдром любови і відчуженості в оповіданні Івана Франка “Сойчине крило”»), М.Крупка («Світ жінки у прозі Івана Франка»), А.-М.Баб'як («Форми оповіді та прийоми характеротворення психологічної характеристики персонажів у новелі

“Сойчине крило” Івана Франка І.Вовчук («Система засобів і прийомів психологічного зображення героїв у романі Івана Франка “Для домашнього огнища»») та інші дослідники. Цікаві спостереження над поетикою прозових текстів І.Франка натрапляємо в монографічних студіях М.Легкого («Проза Івана Франка: поетика, естетика, рецепція в критиці: монографія»; «Танатологічні виміри Франкового тексту»). Поетичні тексти І.Франка, які ми виокремили для детального дослідження, розглядають у своїх працях у контексті ширшої проблематики такі, зокрема, дослідники, як А.Скоць («Поєми Івана Франка»), А.Содомора («Іван Франко — поет болю і спротиву»; «Шевченків садок і Франкове поле. Спроба прочитання»), Б.Тихолоз («Філософська лірика Івана Франка: Діалектика поетичної рефлексії: Монографія»), Я.Мельник («Апокрифічний код українського письменства»), А.Швець («Франкова поезія “Мій раю зелений” в контексті поетичного циклу “Скорбні пісні”. “Поезії дивнії чари”»), М.Лапій («Природа у ліричній інтроспекції І.Франка “Безмежне поле в сніжному завою...” (символічні проєкції і паралелі)» та інші критики.

Теоретичним підґрунтям бакалаврської роботи слугують праці таких дослідників, як А.Бенсон (Benson), Е.Еванс (Evans), Р.Хельман (Heilman), Л.Конзак (Konzack), Х.К.Кульман (Kuhlmann), Л.Прексл (Prexl), І.Туан (Tuan), О.Степлдон (Stapledon), І.Качуровський, Л.Бабушка, Є.Башарова, Є.Біловол, В.Белов, Г.Ковальова, М.Ніколаєв, А.Новохатько, Є.Сіверцев, О.Труфанова, Д.Літинська, у яких з’ясовано семантику і тлумачення терміну ескапізм, розглянено форми і прояви ескапізму, причини його виникнення, проінтерпретовано особливості «функціонування» ескапізму в художній літературі.

Актуальність і наукова новизна бакалаврської роботи полягає в тому, що досі в українському літературознавстві немає спеціальних праць, присвячених висвітленню мотивів ескапізму в творчості Івана Франка.

Мета роботи: дослідити мотиви ескапізму в творчості Івана Франка.

Для успішної реалізації цієї мети потрібно виконати ряд конкретних завдань:

- з'ясувати семантику терміна ескапізм;
- простежити потрактування поняття ескапізм у психології, філософії і в літературознавстві;
- «протестувати» художні тексти І.Франка на наявність у них мотивів ескапізму;
- осмислити мотив втечі від неавтентичного буття («Смерть Каїна», «Вільгельм Телль», «Мавка (Літня казочка)»);
- простежити експлікацію мотиву втечі в невідоме («Сойчине крило. Із записок відлюдька», «Батьківщина»);
- інтерпретувати мотив втечі як зречення («Було се три дні перед моїм шлюбом...», «Святий Валентій»);
- проаналізувати мотив втечі від болю і страждання («Безмежнеє поле в сніжному завою», «Для домашнього огнища»);
- розглянути ескапізм у художніх текстах І.Франка крізь призму класифікацій ескапізму в психології.

Об'єкт дослідження: художні твори Івана Франка, зокрема, «Смерть Каїна», «Вільгельм Телль», «Мавка (Літня казочка)», «Сойчине крило. Із записок відлюдька», «Батьківщина», «Було се три дні перед моїм шлюбом...», «Святий Валентій», «Безмежнеє поле в сніжному завою» та «Для домашнього огнища».

Предмет дослідження: особливості розгортання мотивів ескапізму в творчості Івана Франка.

Методи дослідження. Успішна реалізація мети дослідження передбачає використання різних методологічних підходів, у тому числі інтердисциплінарних. У бакалаврській роботі використано естетичний,

структурно-поетикальний, компаративістичний, психоаналітичний методи, а також метод «close reading» (уважного читання).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів основної частини, висновків і списку використаної літератури.

У «Вступі» зроблено огляд літератури, яка слугувала джерельною базою для дослідження, аргументовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт і предмет дослідження, сформульовано мету і завдання роботи, розкрито її методологічне підґрунтя.

У першому розділі бакалаврської роботи «Ескапізм: теоретичні аспекти» наведено історію терміна «ескапізм», розкрито явище ескапізму з точки зору психології, філософії та літературознавства.

У другому розділі дослідження «Ескапізм у творчості Івана Франка» для детального аналізу виокремлено низку поетичних і прозових текстів письменника, простежено особливості розгортання в них мотивів ескапізму, зокрема, втечу від неавтентичного буття, втечу в невідоме, втечу як зречення від світу, втечу від болю і страждання.

У **Висновках** коротко підсумовано результати бакалаврського дослідження.

Список літератури становить 55 позицій.

Загальний обсяг роботи — 57 сторінок.

РОЗДІЛ І.

Ескапізм: теоретичні аспекти

1.1. Ескапізм у філософії і психології

Слово «ескапізм» походить від англійського слова *escape* — втікати, вириватись, рятуватися. Своєю чергою дієслово *to escape* походить від старофранцузького слова *eschaper*, яке сформувалося на базі середньовічних латинських складових *ex* — з і *sarpa* — плащ, що найімовірніше означало «звільнитись від одягу», «розкутатись»¹.

У науковій літературі термін «ескапізм» починає широко використовуватися на початку 1930-х рр. До цього термін *escape* в сучасному значенні (втеча від дійсності та пошук альтернативної реальності) вживався лише у виняткових випадках, зокрема 1853 р. у Чарльза Діккенса. 1939 р. термін «ескапізм» з'являється у *Webster's New International Dictionary*, а в 1940-х та 1950-х рр. починає функціонувати у політичній, історичній, культурній та літературній критиці. Г.Ковальова у статті «Основні підходи до розуміння сутності феномена ескапізм» згадує про те, що дослідження ескапізму, які проводилися в середині ХХ ст., переважно відбувалися «в контексті визначення його протестної сутності та здебільшого обґрунтовувалися положеннями щодо відчуження людини від власного життя»². Наприклад, у філософії Альберта Швайцера причини втечі від реальності розглядаються в контексті відчуження людини від культури, тобто коли людина якимось чином опиняється у нетипових для тої чи тої культури обставинах (вимушена зміна місця проживання, професії, виснажлива праця і т.д.). У цьому контексті варто згадати філософію Епікура,

---

¹ Див.: Труфанова О. Ескапізм та ескапістська свідомість: до визначення понять // [Електр. ресурс]. Режим доступу]: <https://www.researchgate.net/publication/304579729>

² Ковальова Г. Основні підходи до розуміння сутності феномена ескапізму // [Електр. ресурс]. Режим доступу: https://ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/nauk_vid/rio_old_2017/ku/kultura49/08.pdf

який закликав до практики ескапізму — самоізоляції від соціуму, позаяк життя в соціумі може заважати досягненню блаженного спокою. Починаючи з 1964 року, на термін «ескапізм» можна натрапити вже в багатьох словниках. *Webster's New Collegiate* (1973) дає таке визначення ескапізму: «відволікання розуму у бік уявної чи розважальної діяльності як втеча від дійсності чи рутини»³. Таким чином, уже з 1960-х рр. одне з офіційних визначень слова *escape* є «втеча від реальності».

Які форми прояву ескапізму розглядають дослідники? Наведемо декілька прикладів.

За М.Ніколаєвим (стаття «Що таке ескапізм? Ескапізм в психології»)⁴, ескапізм може мати такі форми прояву:

- Активний ескапізм. Це будь-яка активна діяльність, якщо людина використовує її для компенсації своїх особистих невирішених проблем. Наприклад, людина, якій не пощастило в коханні та в стосунках, може повністю поринути в роботу, стати трудоголіком і т.ін.
- Пасивний ескапізм. Наприклад, читання, медитації, серіали та фільми, алкоголь чи наркоманія.
- Фізичний ескапізм. Може проявлятися у здійсненні далекого походу, переїздові в село чи в іншу країну. Яскравим прикладом фізичного ескапізму є дауншифтинг — відмова від бізнесу чи кар'єри, часто це супроводжується переїздом у «глухі» села або країни, де люди намагаються відійти від швидкого ритму життя.

---

³ Webster's New Collegiate // [Електр. ресурс]. Режим доступу: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/escapism>

⁴ Ніколаєв М. Що таке ескапізм? Ескапізм в психології // [Електр. ресурс]. Режим доступу: <https://anews.com/novosti/121028274-jeskapizm-chto-jeto-takoe-jeskapizm-v-psihologii.html>

- Життя у власних фантазіях. Люди можуть залишатися у своєму звичному ритмі життя, проте інтерес до нього втрачається і людина зміщує фокус на світ фантазії.
- Самогубство. Крайня форма ескапізму⁵.

Наведемо також класифікацію Н.Алієвої та Є.Некрасової. Ці дослідники вибудовують свою класифікацію через розрізнення таких видів ескапізму:

- Фізичний ескапізм — втеча людина з міста до природи.
- Віртуальний ескапізм — втеча з реальності у віртуальний світ інтернету та комп'ютерних ігор.
- Робочий ескапізм — «поринання» в роботу задля кар'єрного росту або заробляння грошей.
- Творчий ескапізм — втеча у світ мистецтва.
- Наркотичний ескапізм — зазвичай це алкоголізм чи наркоманія.
- Релігійний ескапізм — «занурення» в міфологію та в релігію⁶.

Розрізнення ескапізму Д.Літинської:

- Інструментальний ескапізм — такий ескапізм слугує цілям адаптації людини в соціумі.

---

⁵ Див.: Ніколаєв М. Що таке ескапізм? Ескапізм в психології // [Електр. ресурс]. Режим доступу: <https://anews.com/novosti/121028274-jeskapizm-cto-jeto-takoe-jeskapizm-v-psihologii.html>

⁶ Ковальова Г. Основні підходи до розуміння сутності феномена ескапізму // [Електр. ресурс]. Режим доступу. https://ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/nauk_vid/rio_old_2017/ku/kultura49/08.pdf

- Екзистенціальний ескапізм — виявляє себе в ситуації втрати людиною сенсу життя, в усвідомленому розриві зв'язків з іншими людьми та зі світом загалом⁷.

Своєю чергою Є.Башарова поділяє ескапізм на активний і пасивний:

- Активний ескапізм — себто зовнішній стосовно індивіда. Він передбачає поширення нових смислів з метою створення певної нової суб'єктивної реальності, спрямований назовні, на якусь соціальну групу.
- Пасивний ескапізм — внутрішній, спрямований на самого індивіда, усередину. Людина прагне створити нову реальність для себе, не претендуючи на поширення цієї реальності в межах певної групи чи суспільства.
- Компенсаторний ескапізм — пов'язаний зі зняттям психологічного напруження.

Загалом Є.Башарова вважає, що ескапізм — не так втеча, як спосіб переосмислити картину світу, певна діяльність, яка, своєю чергою, спрямована на створення нової реальності⁸. Про два види ескапізму (м'який і жорсткий) пише і О.Труфанова:

- М'який ескапізм — будь-яка діяльність, яка веде до відходу від певної визначеної соціальної активності (наприклад, читання книжок, перегляд фільмів та серіалів, подорожі, творчість і т.д.).

---

⁷ Див.: Літинська Дж. Г. Екзистенційний ескапізм як соціокультурний феномен сучасного суспільства // [Електр. ресурс]. Режим доступу: https://mosgu.ru/nauchnaya/publications/2012/abstracts/Litinskaia_DG.pdf

⁸ Див.: Ковальова Г. Основні підходи до розуміння сутності феномена ескапізму // [Електр. ресурс]. Режим доступу. https://ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/nauk_vid/rio_old_2017/ku/kultura49/08.pdf Там само.

- Жорсткий ескапізм — цілковитий «відхід» людини в «інший світ». У випадках жорсткого ескапізму йдеться не лише про зміну оточення чи місця проживання, але й про трансформацію психіки людини, про її втечу від самої себе, від свого «Я»⁹.

Отже, можемо зробити висновок, що більшість класифікацій ескапізму зводяться до того, що людина, стикаючись з життєвими труднощами чи певними проблемами, прагне уникнути реальності та втекти у привабливіший для себе світ. У результаті, як пише Г.Ковальова, «ескапізм розглядається переважно інструментально, як спосіб адаптації або відчуження, соціальна девіація, а іноді як і вид психічного розладу»¹⁰. О.Труфанова слушно зазначає, що «ескапізм зовсім не є окремим випадком проявів психіки, який виникає в ситуаціях кризи, навпаки, це одна з базових, невід’ємних ознак людської психіки, нерозривно пов’язана з уявою, фантазією і пізнавальним інстинктом. Можна навіть ризикнути зробити сміливіше твердження: здатність і потяг до ескапізму — це істотна ознака людського буття, одна з тих, які відрізняють людину від інших живих істот»¹¹. У разі визначення ескапізму лише як втечі, є ризик втратити багато важливих нюансів. Адже тут основне те, що особа не просто втікає, а втікає для чогось, вона має певну мету — створити альтернативну реальність. Ба більше, ця альтернативна реальність не обов’язково суперечить дійсності. Авторка наголошує, що ми можемо розглядати ескапізм як певний особливий стиль життя, коли людина розуміє, що через певні причини чи життєві ситуації, вона не може витримувати напруги та труднощів, тому вона повинна паралельно своєму життю створити нові моделі поведінки (альтернативну

---

⁹ Труфанова О. Ескапізм та ескапістська свідомість: до визначення понять // [Електр. ресурс]. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/304579729_Eskapizm_i_eksapistskoe_soznanie_k_opredeleniu_ponatij

¹⁰ Ковальова Г. Основні підходи до розуміння сутності феномена ескапізму // [Електр. ресурс]. Режим доступу. https://ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/nauk_vid/rio_old_2017/ku/kultura49/08.pdf

¹¹ Труфанова О. Ескапізм та ескапістська свідомість: до визначення понять. [Електр. ресурс]. Режим доступу. https://www.researchgate.net/publication/304579729_Eskapizm_i_eksapistskoe_soznanie_k_opredeleniu_ponatij

реальність). Це створення відбувається саме для того, щоб її справжнє «Я» могло відчувати себе більш потрібним та реалізованим.

Причини «виходу в ескапізм» також детально описує В.Белов у розвідці «Ескапізм: причини, функції та кордони». На думку цього дослідника, кожне явище ескапізму має свою причину. Ці причини дуже різноманітні, але всі вони можуть бути зведені до чотирьох типів.

- Перша причина — «розходження між наявною реальністю соціального буття та тією реальністю, яка здається індивіду адекватною для реалізації свого життєвого потенціалу»¹². Йдеться не просто про розходження, а саме про таке розходження, з яким особі важко змиритись. Становлення особистості є процесом реалізації своїх особливостей в соціальному просторі. Як правило, соціальна реальність дає людині таку змогу. Проте є люди, більш неординарні, яких не задовольняє наявний вибір. Тут автор згадує механізм психологічного захисту, який був частиною вчення Фрейда — сублимацію. «Завдяки цьому механізму надлишкова життєва енергія закріплюється в соціально схвалюваних сферах, таких як мистецтво чи політика»¹³. Але, що дуже важливо зазначити, є різниця між сублимацією та ескапізмом: сублимація працює на несвідомому рівні, натомість ескапізм — на рівні свідомості.
- Другою причиною ескапізму автор вважає культурний шок (Тут Белов використовує термін, який використовував Ф.Бок для позначення культурних феноменів). Культурний шок «означає психічний стан людини, яка потрапила (зі своєї волі або примусово) у середовище іншої культури»¹⁴. Ескапізм у цьому разі є наслідком культурного шоку, оскільки

---

¹² Белов В. Ескапізм: причини, функції та кордони // [Електр. ресурс]. Режим доступу. <https://cyberleninka.ru/article/n/eskapizm-prichiny-funktsii-i-granitsy/viewer>

¹³ Там само.

¹⁴ Белов В. Ескапізм: причини, функції та кордони // [Електр. ресурс]. Режим доступу. <https://cyberleninka.ru/article/n/eskapizm-prichiny-funktsii-i-granitsy/viewer>.

людина змушена якимось чином діяти у нових реаліях. Є декілька варіантів розвитку подій: можлива психічна замкнутість, як «внутрішня еміграція»; створення «культурних гетто» (територія ескапістського спрямування, де можна існувати без додаткових зусиль: не потрібно вчити мову, правила поведінки чи певні культурні особливості); агресія.

- Третя причина — страх, зумовлений соціально-політичними реаліями. У цьому випадку ескапізм породжують періоди економічних чи соціальних катаклізмів, чи, радше, страх під час цих періодів. Головним рушієм ескапістських вчинків тут є страх невизначености, нестійкості, розпливчастості соціальних норм.
- І, врешті, четверта причина — різке розходження між «реальним Я» та «ідеальним Я». Автор пояснює це тим, що наше уявлення про себе містить три модальності: «реальне Я», «ідеальне Я» та «дзеркальне Я». У разі, якщо перші дві модальності кардинально не збігаються, можливий прояв ескапізму. Тут ескапізм буде виступати бажанням та прагненням дуже швидко перескочити від «реального Я» до «ідеального Я». Це твердження ілюструється таким прикладом: хлопець вважає себе боягузом і, задля того, щоб досягнути свого «ідеального Я» (подолати боягузтво), починає займатись ризикованим заняттям — ходить по дахах поїздів під час руху.

Наведені чотири типи причин «виходу в ескапізм» — скажімо так, ідеальні, відповідно їх варто розглядати як шляхи до пізнання, а не як життєві реалії.

1.2. Ескапізм в літературознавстві

Дуже важливими для інтерпретації ескапізму в літературі, для нашої теми в тому числі, є міркування І. Качуровського та А.К. Бенсона, а також класифікація літератури британського письменника Олафа Степлдона. Зупинимося над постулати цих авторів трохи детальніше.

У докторській дисертації І. Качуровського «Основні функції літератури. Дослідження на матеріалі української поезії» зазначено, що людина, яка у своєму житті стикається з певними труднощами, перешкодами або ж небезпеками, реагує одним із трьох способів:

- боротьба
- капітуляція
- втеча¹⁵.

Звісно, що ці три способи можуть мати безліч градацій та можуть виступати в різних можливих сполуках. Автор також зауважує, що просто фіксація акту втечі у літературному творі не завжди означає, що це явище ескапізму. На думку дослідника, «ескапізм виникає тоді, коли автор надає особливого значення мотивові втечі, розцінює цей мотив як єдино можливий вихід, будує на ньому кульмінацію або ж накопичує різні варіанти цього мотиву, раз-у-раз повертаючись до нього у своїй творчості. Іншими словами — коли мотив утечі стає свідомою чи підсвідомою проєкцією стану душі письменника на його персонажів, на ситуації його творів»¹⁶.

Будь-яке намагання втекти від дійсності за І. Качуровським, можна залічити до одного з чотирьох напрямків ескапізму:

- Втеча від певної діяльності в якусь іншу, не менш конкретну (до прикладу переїзд до іншої країни чи міста, зміна професійної діяльності, втеча до природи, далека подорож).

---

¹⁵ Качуровський І. Основні функції літератури. Дослідження на матеріалі української поезії. Мюнхен, 1978 // Архів Українського вільного університету у Мюнхені. Машинопис. — С.138.

¹⁶ Качуровський І. Основні функції літератури. Дослідження на матеріалі української поезії. — С.139.

- Втеча в умовно-реальний світ (наприклад, у світ книжок, мистецтва, фільмів і т.д.).
- Втеча в небуття (самогубство).
- Втеча в езотерію, містику, потойбіччя, з реального в ірреальне¹⁷.

Ігор Качуровський називає декілька факторів, які можуть спричинити ескапізм:

- Насамперед — це «характер творчості митця», який зі свого боку зумовлюється індивідуальною долею та вдачею особи.
- Відтак — традиція народу або країни.
- І, насамкінець, літературна мода¹⁸.

Ці фактори «тягнуть» за собою ще одну класифікацію: поділ на індивідуальний та загальний ескапізм.

Підсумовуючи, зауважимо, що Ігор Качуровський є одним із перших українських дослідників, який осмислює поняття «ескапізм» і який запропонував власну класифікацію його проявів, розкрив низку факторів, які можуть стати причиною цього явища, а також простежив прояви ескапізму в українській літературі¹⁹.

Дуже цікавими у світлі нашої теми є також міркування А.К.Бенсона, який у розвідці «*Ecsape, and other essays*» стверджує, що всі великі історії в літературі — це історії втечі або спасіння. Тобто, Бенсона не називає ці втечі

¹⁷ Там само. — С.144.

¹⁸ Там само. — С.139, 158, 165

¹⁹ Див. про це детальніше: Кубишкіна К. Класифікація ескапізму Ігоря Качуровського в контексті багатомовної традиції. // [Електр. ресурс]. Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/fil/09march2016/27.pdf>

ескапізмом, проте пояснює, що так чи інак мотив втечі присутній у будь-якому літературному творі. Зокрема, дослідник згадує історії Одиссея, біблійні історії Йосифа і блудного сина. Також як приклад Бенсон наводить ряд історій кохання і трактує це як «втечу» від стану відсутності любові до її присутності. У трагедіях, коли герой скоює самогубство, «ця дія теж представляє для героя втечу і порятунок — він не занурюється в тишу і мовчання, він рятується він негарздів цього світу або йде туди, де на нього чекають його близькі»²⁰.

Бенсон акцентує на дуже важливому моменті: одна з найпосутніших причин ескапістських спонукань людини — потяг до різноманітності. Критик зазначає, що потяг до втечі (ескапізм) є одним з основоположних почуттів людини — вічне незадоволенням своїм буттям. Адже, коли люди здійснюють одні свої бажання, одразу з'являються нові, і так весь час.

Класифікацію літератури британського письменника Олафа Степлдона наводить Ларс Конзак у статті «Ескапізм»²¹. Олаф Степлдон поділяє літературу на чотири категорії: творчу, пропагандистську, літературу звільнення та літературу ескапізму. З творчою та пропагандистською літературою все більш чи менш зрозуміло: творча література має на меті створити свіжі та захоплюючі мистецькі твори; пропагандистська література не має таких мистецьких амбіцій, її завдання — викликати правильні думки та почуття за допомогою творів. Натомість деколи важко розрізнити літературу ескапізму та літературу звільнення. Є одна вагома різниця між ними: у той час як література звільнення викликає такий катарсис, щоб читач міг стикнутись з оновленим світом та собою, то ескапістська література, створюючи новий світ (світ мрій), захищає розум читача від реальності (найчастіше неприємної). Також автор згадує, що будь-який твір можна

---

²⁰ Benson A.C. Escape, and other essays // [Електр. ресурс]. Режим доступу: <https://www.gutenberg.org/cache/epub/4652/pg4652.html>

²¹ Konzack Lars. Escapism. // [Електр. ресурс]. Режим доступу: <https://www.academia.edu/34982369/Escapism>

перетворити на твір ескапістської літератури, якщо зобразити світ мрій (новий світ, ситуацію і т.д.) якомога реальніше. І останньою відмінністю між цими типами літератури, на думку автора, є те, що творча література та література звільнення присвячені особистим досягненням, тимчасом як пропагандистська та ескапістська літератури зосереджені на соціальному ефекті.

Отже, можемо зробити висновок, що різні дослідники по-різному інтерпретували поняття ескапізм, причини його виникнення, типи ескапізму, а також його осмислення в художній літературі.

РОЗДІЛ II.

Втеча від неавтентичного буття

2.1.1. «Смерть Каїна»: втрачений і здобутий рай

Одним із найцікавіших текстів для осмислення мотиву ескапізму в творчості І.Франка є поема «Смерть Каїна», у якій показано еволюцію героя від братовбивці до шукача істини, мислителя. Франкова концепція образу Каїна є дуже незвичною. На це звернули увагу вже сучасники поета. «22/2 89 скінчив Франко другу перерібку “Каїна”. Сам казав, що мало що не зробив з Каїна Христа. Се мов дальший тяг Байронового “Каїна”»²², — такий запис залишив Осип Маковей наприкінці рукопису першої редакції Франкового «Каїна». «Навіть у всьому світовому письменстві не багато можна знайти таких творів, перейнятих такою великою і величною ідеєю, з таким грандіозним образом любови»²³, — відзначав Сергій Єфремов.

Дуже майстерною є композиція «Смерті Каїна». Розвиток сюжету можна простежити по двох лініях. Перша — зовнішня: блукання Каїна пустелею. Для розкриття цієї лінії допомогою слугують пейзажі, які стають ніби тлом для розкриття сюжету. Друга лінія — внутрішня, тут сюжет «рухають» внутрішні монологи героя. Задля уникнення великого скупчення монологів Франко у деяких випадках обирає ще одну форму для змалювання душевного стану героя — поєднання монологу з авторським описом:

Та що йому та даль? Хоч крок людський

І як дрібний, він перемірить ним

---

²² Цит. за: Мельник Я. «Звичайно, крадене»? : «Смерть Каїна», «Легенда про Пилата» // Мельник Я. Апокрифічний код українського письменства. — Львів: Вид-во Українського католицького університету, 2017. — С.233.

²³ Єфремов С. Співець боротьби і контрастів: Спроба літературної біографії і характеристики Івана Франка. — Київ, 1913. — С.156.

Весь круг землі, дійде до краю світа,
Коли мета яка там є йому.
Від смерті брата стільки, стільки літ
Блукав він без мети, ганявсь, мов звір²⁴.

І.Франко, як уже зауважувалось, руйнує архетип образу Каїна як братовбивці. Центральним у поемі є мотив утраченого і здобутого раю, сам акт братовбивства залишається поза сюжетом, про нього лише згадується як про одну з першопричин тривоги і неспокою героя. Туга за втраченим раєм, страждання, які переживає Каїн у пошуках земного раю, виступають у поемі й рушієм дії (втечі, пошуків), і причиною внутрішнього переродження героя. У пошуках втраченого прародичами раю Франків Каїн блукає пустинею, долає небезпечні, не раз смертельні, перепони. Кінцем цієї дороги Каїна стає його пізнання істини. І саме цей кінцевий етап довгого і важкого пошуку героєм рівноваги, щастя та гармонії розгорнутий у понятті «рай». «Преображений, духовно оновлений у горнилі страждань» (Я.Мельник) Каїн збагнув, що кожна людина носить рай у своїй душі, і з цією вистражданою вісткою він іде до людей:

Чуття, любов! Так ми їх маєм в собі!
Могучий зарід в кождім серці
Живе, лиш виплекать, зростить його —
І розів'єсь! Значить, і джерело
Життя ми маєм в собі, і не треба
Нам в рай тиснутись, щоб його дістати!..
Покиньте плакати по страті раю!

---

²⁴ Франко І. Смерть Каїна // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. — Київ: Наукова думка, 1979. — Т.1. — С.275.

Я вам його несучу! Несу ту мудрість,
Котра допоможе вам його здобути,
У власних серцях рай новий створити!²⁵

Поема І.Франка «Смерть Каїна» — прекрасний взірець художнього осмислення втечі від неавтентичного буття. Як і в новелі «Вільгельм Телль» (про цей текст — перегадом), спостерігаємо не просто втечу героя, але й повноцінне переродження особистості. Цікаво простежити, як автор змальовує психологічний портрет Каїна до переродження його і після. У першому випадку поет використовує багаторазове повторення прикметника «ненависний»:

І був весь світ ненависний йому,
Ненависна земля, і море, й ранній
Пожар небес, і тихозора ніч.
Ненависні були йому всі люди...
Ненависна була йому і та,
Котру колись любив він більш вітця...²⁶.

Принагідно зауважу, що «та» — це дружина Каїна Ада, своєрідна ниточка-пов'язання Каїна зі світом і життям загалом, своєрідне приховане сумління чоловіка. Окрім цього, Ада повністю протилежна Каїнові — любляча та віддана.

Ненависть, притаманна Каїнові на початку його шляху, зникає, коли він пізнає любов до людей:

О так! Я чую се! Тепер, по довгих

---

²⁵ Франко І. Смерть Каїна. — С.288–289.

²⁶ Там само. — С.270.

Літах прокляття, я відроджуюсь

І оживаю! Наче крига леду,

Так присла в серці моєму ненависть...²⁷.

Повертаючись до мотиву ескапізму у поемі «Смерть Каїна», можна зробити висновок, що, згідно з класифікацією Є.Башарової, у поемі маємо художнє осмислення пасивного ескапізму. Нагадаємо, за дослідницею, це ескапізм внутрішній, який спрямований на індивіда. Саме це ми і спостерігаємо протягом твору — зміни у свідомості Каїна. Знову ж таки, ескапізм тут не просто втеча героя, а повне переосмислення з його боку картини світу.

2.1.2. «Вільгельм Телль»: віднайдення внутрішнього «Я»

У новелі І.Франка «Вільгельм Телль» змальовано не лише втечу головної героїні від неавтентичного буття, а й майстерно розкрито зміну світосприйняття головної героїні Олі, віднайдення внутрішнього «Я». Дівчину перероджує героїчна, сповнена патріотизму опера Россіні «Вільгельм Телль». «У процесі “співпереживання” музичному дійству героїня краще пізнає себе й людину, з якою вона збирається поєднати свою долю»²⁸. За тиждень перед весіллям Оля вирішує зірвати заручини зі своїм приземленим, прагматичним нареченим: Порівняймо початок новели і її завершення, що засвідчує різку зміну героїні у ставленні до свого нареченого. «Як я тебе люблю, милий мій Володю, як я тебе люблю! — повторяла, задихаючися, молода, прекрасна дівчина, судорожно обнімаючи шию молодого чоловіка, свого нареченого»²⁹. «... Вона з погордою відвернулася від нього і холодно сказала: — Мій пане, я вас не люблю і за ваш супровід дякую»³⁰.

---

²⁷ Франко І. Смерть Каїна. — С.288.

²⁸ Познякова Н. Музика як засіб психологічної характеристики в новелі «Вільгельм Телль» // Українське літературознавство. Іван Франко. Статті і матеріали. — Львів, 2001. — Вип. 64. — С.14.

²⁹ Франко І. Вільгельм Телль // Франко І. Збір. творів: У 50 т. — Київ: Наукова думка, 1979. — Т.16. — С.193.

³⁰ Там само. — С.200.

Новела Івана Франка «Вільгельм Телль», як і однойменна опера Россіні, має чотири частини. Перша частина — діалог молодих людей перед походом в оперу, змалювання тривожних передчуттів дівчини. «Мені тільки зробилося так якось тісно, тривожно, мрячно на душі»³¹. «... Я чогось така неспокійна, тривожна, якісь такі чуття в мені підіймаються, що й сама боюся заглянути їм в очі. Не їдьмо на ту оперу!»³².

Друга частина — переживання героїні, зміна її настроїв під впливом музики. «Над нею тепле, темно-голубе небо, тихе, глибоке, без хмарочки. Сонце сипле золотим промінням додолу, не надто жарко, немов ніжно-розкішно цілує землю-красуню. Срібною, діамантами вибиваною стяжкою простяглася тиха, могутча ріка поперек цілої країни, її рівні береги покриті темно-зеленими, цвітистими лугами, там знов шумлячими дібровами, — у віддалі синіються кришталевою стіною височенні гори, покриті вічним снігом»³³. «Але нараз тони затремтіли якось тривожно; серед загальної гармонії тут і там проривається пискливий дисонанс; чути глухі удари великого бубна, мов далекий гуркіт грому»³⁴. Цікаво, що письменник порівнює музичні інструменти зі звуками природи: «Проразливий свист почувся з оркестру. Тони клекотіли і мішалися, як вода, кипуча в невеличкім кітлі. Баси гуділи, мов громи; скрипки квилили, мов чайка над затопленим болонням; флейта свистіла, мов вітер між кручами; м'які флажеолети стогнали уривано, мов конаючий. Все тремтіло і бурлило»³⁵.

Третя частина — розмова нареченого Олі Володі в антракті зі знайомим літератором, який запрошує його до участі у літературному місячнику. Чоловік нехотя погоджується на це лише через втручання Олі, яка починає

---

³¹ Там само. — С.193.

³² Там само. — С.194.

³³ Там само. — С.195.

³⁴ Там само. — С.195.

³⁵ Франко І. Вільгельм Телль. — С.195.

усвідомлювати, наскільки її коханий далекий від вимріяного нею ідеалу. Вона «замовкла і знов сумно похилила голову»³⁶.

Четверта частина твору — вирішальна. Героїчна музика пробуджує найвищі почування в душі дівчини, водночас розкриваючи справжню суть її обранця. «Її сумне, задумане личко випогодилося, заяріло рожевим рум'янцем. Її очі блищать, її груди б'є високо, — їй починає робитися тісно в тій душній, гарячій атмосфері, немов серце її виросло і преться на свободу, до сильніших почувань, до кращих вражінь, до великих діл посвячення й любові народної»³⁷. Оля відчуває болісне розчарування та полегшення водночас. «Ох, який лютий біль почуло молоде Олине серце при тій думці! Але ні, вона сього не стерпить, вона ані одної хвили не знесе, щоб нею так поневіряв той чоловік! Огонь святого, праведного гніву запалав на Олинім личку, коли опера скінчилася, і вона встала, щоб зібратися до виходу»³⁸. З опери дівчина виходить оновленою людиною.

Якщо звернутись до класифікації Н.Алієва та Є.Некрасової, то можна сказати, що в новелі Франка «Вільгельм Телль» маємо художнє осмислення творчого ескапізму. Головна героїня Оля втікає від свого неспокою та суму в музику, цілком переносячись у новий світ. «Могучі, стрійні акорди потрясли цілим організмом молоді дівчини. Від першої хвили вона чула себе мов причарованою тими тонами і не могла звести ока з одної точки»³⁹. Проте у цьому випадку цікавішою є класифікація Є.Башарової, яка поділяє ескапізм на активний та пасивний. Новела «Вільгельм Телль» зображує пасивний ескапізм — «внутрішній, який спрямований на самого індивіда, усередину. У такому випадку людина хоче створити нову реальність для себе, не претендуючи на

---

³⁶ Там само. — С.198.

³⁷ Там само. — С.198.

³⁸ Там само. — С.199.

³⁹ Франко І. Вільгельм Телль. — С.195.

поширення в межах певної групи чи суспільства»⁴⁰. Також Є.Башарова стверджує, що ескапізм — «не так втеча, як спосіб переосмислити картину світу»⁴¹. Власне, саме це спостерігаємо в аналізованій новелі І.Франка. Опера «Вільгельм Телль» збудила приспані почуття дівчини, допомогла їй переосмислити картину світу та збагнути свої істинні бажання. Якщо звернутись до статті В.Белова «Ескапізм: причини, функції та кордони» та намагатись виявити причину ескапізму у новелі «Вільгельм Телль», то найімовірніше це буде 4 тип — «різке розходження між “реальним Я” та “ідеальним Я”»⁴². Головна героїня на початку новели губиться у сумнівах, чи, справді, її коханий такий ідеальний, яким вона намалювала його у своїх мріях. Музика допомогла їй зрозуміти різке розходження між «ідеальним» та «реальним» коханим.

Отже, можемо зробити висновок, що ескапізм у новелі Івана Франка відіграє важливу роль у «переродження» особистості. Опера «Вільгельм Телль», як каталізатор внутрішніх змін та джерело фантазій головної героїні, допомогла переосмислити картину світу та ближче підійти до свого «внутрішнього Я».

2.1.3. «Мавка (Літня казочка)»: від буденщини до мрії

Новела І.Франка «Мавка» має підзаголовок «літня казочка», проте перед читачем постає справжня трагедія — трагічна смерть п'ятирічної Гандзі, великої мрійниці та фантазерки, не такої, як інші діти, якоїсь «дивної». Це психологічна новела, у якій автор майстерно поєднує фольклорно-міфологічну та реально-побутову системи.

---

⁴⁰ Див.: Башарова Е. Ескапізм: нові підходи до вивчення // Гуманітарні науки. Філософія. — 2014. — Вип. 2 (14). — С.75.

⁴¹ Там само. — С.76.

⁴² Белов В. Ескапізм: причини, функції та кордони // [Електр. ресурс]. Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/eskapizm-prichiny-funktsii-i-granitsy/viewer>

Уся новела насичена антитезами та опозиціями: твір наче має два полюси. Реальне — уявне, дім — ліс, «Кусіка» — Мавка, матір — дочка, людина — природа, побутове — міфологічне і т.д. Композиційно новела поділяється на три частини: перша — вступ, де автор, знайомлячи читача зі своїми героями, малює їхні реалістичні портрети; друга частина — розвиток дії та кульмінація, тут поєднано розповідь автора та пряме мовлення дівчинки; і третя, завершальна, частина — фінал твору — пошуки дівчинки та її смерть.

На думку Миколи Легкого, «сюжетно-композиційна структура новели монтується за допомогою змін ракурсів бачення наратора»⁴³. Так, спершу ми сприймаємо світ очима дівчинки, відтак її матері, яка три дні шукала дитину в лісі. М.Легкий робить висновок, що «художнє освоєння особливостей дитячої психології в новелі відкрило перед автором нові естетичні можливості: створення амбівалентного художнього світу, в якому поєднано реальний та ірреальний хронотопи, застосовано елементи фантастики»⁴⁴.

Ключовим та наскрізним у новелі є образ «лісової пісні». «Та лісова пісня причарувала всю нервову, тендітну Гандзину істоту»⁴⁵. Франко зображає образ лісової пісні через слухові та зорові враження. «Чимраз голосніше та виразніше гомонить вічна лісова пісня»⁴⁶. Саме лісова пісня стала поштовхом до втечі малої дівчинки з дому. Гандзя бажала втекти із одного «полюсу» світу в інший, для неї набагато привабливіший. Ця лісова пісня — світ, який заселений дивними істотами-мавками.

Основним концептом твору є Мавка — образ, який так манів дівчинку до лісу. Вона є ключовим елементом у «лісовій пісні», хоча як такий фізичний

---

⁴³ Легкий М. Проза Івана Франка: поетика, естетика, рецепція в критиці: монографія / науковий редактор Євген Нахлік; ДУ «Інститут Івана Франка НАН України; Львівський національний університет імені Івана Франка. — Львів, 2021. — С.140.

⁴⁴ Там само.

⁴⁵ Франко І. Мавка (Літня казочка): // Франко І. Збір. творів: У 50 т. — Київ: Наукова думка, 1979. — Т.15. — С.92.

⁴⁶ Франко І. Мавка (Літня казочка). — С.94.

образ її у творі відсутній. Про неї читач знає лише зі слів матері та фантазій дівчинки. І знову ж таки тут проявляється ось ця полярність: мамин образ Мавки та образ, створений уявою дівчинки. Тамара Скрипка у статті «Мавка у творчості Івана Франка і Лесі Українки: типологія чи контактні зв'язки?»⁴⁷ пише про те, що основними джерелами образу мавки є фольклорно-міфологічні. На думку дослідниці, «міфологічний образ виступає у Франка як істотний чинник психологізму твору. Невеликий психологічний образок є тут тонкою студією душі героя»⁴⁸. Водночас авторка цієї статті наголошує, що Франкова новела — не просто студія «дослідження» природи, це також і символічний образ творення людського ідеалу, заради якого можна навіть померти. Саме так можна сприймати смерть дівчинки у лісі: «Отворені очі не блищали вже, тільки на устах застиг усміх»⁴⁹.

Мотив втечі в інтерпретованій новелі І.Франка починає розгортатися не тоді, коли дівчинка вилізла з хати через вікно і втекла до лісу, а тоді, коли думками та відчуттями вже давно була в ньому. Світ лісу став для дитини уособленням всього доброго і світлого, що вона тільки могла собі уявити. «Чулася такою легкою та сильною серед того тепла, в тім свіжім повітрі, навіянім запахом нив у розцвіті»⁵⁰. Ліс одразу змінив її світовідчуття, адже світ природи виступав як персоніфікована сила.

Н.Алієв та Є.Некрасова у своїй класифікації виділяють фізичний ескапізм, що буквально означає втечу людини, найчастіше до природи. Однак втеча до природи для Гандзі закінчується трагічно — смертю. В.Белов у статті «Ескапізм: причини, функції та кордони»⁵¹ виокремлює чотири причини

---

⁴⁷ Скрипка Т. Мавка у творчості Івана Франка і Лесі Українки: типологія чи контактні зв'язки? // [Електр. ресурс]. Режим доступу: <https://www.t-skrupka.name/LUkrainka/Mavka.html>

⁴⁸ Там само.

⁴⁹ Франко І. Мавка (Літня казочка). — С.95.

⁵⁰ Франко І. Мавка (Літня казочка). — С.94.

⁵¹ Белов В. Ескапізм: причини, функції та кордони // [Електр. ресурс]. Режим доступу. <https://cyberleninka.ru/article/n/eskapizm-prichiny-funktsii-i-granitsy/viewer>

«виходу в ескапізм», серед яких називає різке розходження між реальним та ідеальним. Саме це розходження між справжнім, реальним світом і омріяним спричинило втечу Франкової малої героїні з дому до зустрічі з Мавкою, до світу лісової пісні.

2.2. Втеча в невідоме

2.2.1. Новела «Сойчине крило. Із записок відлюдька»: пошуки щастя

«Сойчине крило. Із записок відлюдька» — це історія двох закоханих молодих людей, які у певний час не змогли «втримати» свого кохання. Автор показує нам жіночу долю в новітній інтерпретації: бачимо жінку, яка в пошуках щастя зробила помилковий вибір, і бачимо наслідки та страждання, з якими їй довелось стикнутись.

Насамперед звернемо увагу на майстерну новаторську композицію тексту. Новела поєднує у собі форму листа та щоденника, а це зі свого боку створює враження єдності місця і часу⁵². Події викладено не послідовно, найнапруженіші моменти можуть обриватись (у листі Мані) або ж перериватись ліричними відступами (роздумами Массіно). Поєднання таких форм викладу дає змогу дослідити мотиви поведінки героїв та розпізнати їх душевний стан. Це також впливає на жанр твору, який поєднує у собі ознаки повісті та новели. Ознак повісті надає розповідь Мані про свої пригоди впродовж декількох років, натомість історія життя Массіно та його реакція на лист Мані має ознаки новели.

Головні герої Маня і Массіно — дві протилежності. Маня — експресивна та імпульсивна, здатна на необдумані вчинки та рішення. Натомість Массіно — дуже раціональна та меланхолійна людина. Через таку «різність» закохані не

---

⁵² Див. про це детальніше: Денисюк І. Про родово-видові особливості «Сойчиного крила» // Денисюк І. Літературознавчі та фольклористичні праці: У 3 т., 4 кн. — Львів: Літературна агенція «Піраміда», 2005. — Кн.2. — С.57–65.

могли зрозуміти один одного — врівноваженість чоловіка видавалась Мані байдужістю. Маня у «Сойчиному крилі» — одна з фатальних жінок у прозі Івана Франка, як і Киценька у новелі «Батьківщина» (до останнього тексту ще повернемося). Основною особливістю таких жінок Микола Легкий визначає «вміння маніпулювати чоловіками за допомогою флірту»⁵³. Такі жінки привабливі та неординарні, вони маскують своє внутрішнє єство та фантастично впливають на чоловіків. Коли така жінка з'являється у житті героя, вона змінює його спосіб життя та залишає глибокий слід у його пам'яті та душі. Часто в героя це викликає фантазії, сновидіння та мрії про кохану. А.-М. Баб'як у статті «Форми оповіді та прийоми характеротворення (психологічної характеристики персонажів) у новелі “Сойчине крило” Івана Франка» вважає, що «гра з життям, яку довелося пережити Мані, це щось зовсім інше, ніж Массінова гра в самотність, громадськість чи естетизм»⁵⁴. Дослідниця акцентує на тому, що Іван Франко зобразив Маню як «вольову людину ніцшеанського типу» і водночас зацентрував на слабкості Массіно, який в закритому кабінеті занурений у власні рефлексії.

Тема кохання — одна з центральних у «Сойчиному крилі». Автор показує, що це почуття здатне кардинально змінити життя людини як в хороший, так і в поганий бік. Маня втікає від пасивної любові коханого: «Не я покинула тебе, а ти не зумів удержати мене. От що, небоже! Ти мав часу шість місяців і не зробив нічогосінько для того»⁵⁵. Андрій Печарський у статті «Синдром любові і відчуженості в оповіданні Івана Франка “Сойчине крило”» зауважує, що «любов в оповіданні “Сойчине крило” І.Франка передбачає відчуженість і водночас здатність переборювати її»⁵⁶. Якщо образ Массіно

⁵³ Легкий М. Проза Івана Франка: поетика, естетика, рецепція в критиці. — С.312.

⁵⁴ Баб'як А.-М. Форми оповіді та прийоми характеротворення (психологічної характеристики персонажів у новелі “Сойчине крило” Івана Франка) // Іван Франко: дух, наука, думка, воля. Матеріали Міжнародного наукового конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка. — Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. — Т.1. — С.787–791.

⁵⁵ Франко І. Сойчине крило. Із записок відлюдька // Франко І. Збір. творів: У 50 т. — Київ: Наукова думка, 1979. —Т.22. — С.65.

⁵⁶ Печарський А. Синдром любові і відчуженості в оповіданні Івана Франка «Сойчине крило» // Іван Франко: дух, наука, думка, воля. Матеріали Міжнародного наукового конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка. — Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. — Т.1. — С.792–796.

«несе» пасивне холодне розуміння любови як «величної природної гармонії і порядку», то Маніне розуміння інше — для неї любов є свободою, вільним бажанням поєднатися з іншою людиною. Тому психологічний конфлікт між Манею та Массіно базується, на думку І.Денисюка, на «неспівмірності їхніх характерів, психологічних темпераментів»⁵⁷.

Втеча Мані зумовлена бажанням пізнати інше життя, пізнати справжню любов і щастя, хоча, якими саме вони будуть, дівчина не усвідомлювала. По суті, дівчина втікає в невідоме. Сенс її життя був у пошуках щастя, справжньої любови, проте наприкінці після всіх перенесених страждань жінка повертається до того, від кого вона сама втекла. Якщо послуговуватися класифікацією М.Ніколаєва, то втеча Мані — фізичний ескапізм. Дівчина втікає від Массіно, від батька, від звичного їй життя з молодим хлопцем, і з того моменту починаються її поневір'яння по світу. Цікавим також є розрізнення ескапізму Д.Літинської — інструментальний та екзистенціальний ескапізми. Якщо «прикласти» цю класифікацію до Франкової героїні, то можемо говорити про екзистенціальний ескапізм — усвідомлений розрив з іншими через втрату сенсу в чомусь. Оскільки Маня не бачила більше сенсу у стосунках з Массіно, тому дуже імпульсивно вирішила обірвати стосунки з коханим.

Насамкінець, ще про один мотив ескапізму в новелі «Сойчине крило». На противагу Мані, Массіно втікає від споминів про кохану, від свого почуття до неї. Він зробив себе відлюдьком та створив для себе ідеальний комфортний простір — кабінет. Важливу роль у цьому комфортному просторі відіграють деталі — «портрети великих майстрів у штуці життя: Гете, Емерсона, Рескіна», «улюблені книги в гарних оправках» та «хризантеми». Массіно говорить «Ось тут, у тім затишнім кабінеті, обставленім хоч і не багато, та по моїй уподобі, я сам свій пан. Тут світ і поезія мого життя. Тут я можу бути раз дитиною, другий

---

⁵⁷ Денисюк І. Про родово-видові особливості «Сойчиного крила» // Денисюк І. Літературознавчі та фольклористичні праці: У 3 т., 4 кн. — Львів: Літературна агенція «Піраміда», 2005. — Кн.2. — С.62.

раз героєм, а все самим собою»⁵⁸. Згідно з класифікації О.Труфанової, втеча Массіно — жорсткий ескапізм. Такий висновок можна зробити з того, що герой хоче втекти від самого себе і ця втеча означає трансформацію особистості: «Сьогоднішній празник буде zarazом перший тріумф мого нового світогляду, нової життєвої норми»⁵⁹.

2.2.2. «Батьківщина»: дві втечі (Киценьки) і Опанаса Моримухи

Новела Івана Франка «Батьківщина» — це високохудожня розповідь про психодраму головного героя тексту — Опанаса Моримухи. Університетські друзі називали його «батьківщиною», бо той так називав батька і землю, яку той мав. Згодом Опанас раптово запівдарма продає свою «батьківщину» та зникає. Історія, яка ховається за цим незрозумілим вчинком, розкривається уже пізніше, коли університетський товариш зустрічає Опанаса в гірському селі, де той вчителював.

На думку М.Легкого, новела «Батьківщина» має семантичний тип композиції. Особливість такого типу композиції полягає в прийомі «насичення слів і виразів різноманітними змістовими (значеннєвими) випромінюваннями, які у зв'язку з певною ситуацією набувають функції несподіваних вказівників для розвитку сюжету»⁶⁰. В інтерпретованій новелі композиційним стрижнем є символ батьківщини, сенс якого розкривається з розвитком подій. Спочатку батьківщина — прізвище головного героя, згодом батьківщиною виступає і батько героя, якого той так називав. Ще одним рівнем цього символу є рідне село Опанаса Моримухи, яке він дуже цінував. Батьківщиною також є спадок, який батьки залишили синові, батьківщиною є і вітчизна.

---

⁵⁸ Франко І. Сойчине крило. Із записок відлюдька. — С.55.

⁵⁹ Там само. — С.54.

⁶⁰ Легкий М. Проза Івана Франка: поетика, естетика, рецепція в критиці: монографія. — С.411.

Письменник майстерно витримує психологічне напруження протягом всього твору, підводячи читача до розкриття таємниці Опанаса. Є декілька моментів у творі, які відіграють важливу роль у «підігріванні» читацького інтересу та творення психологічного напруги. Історію Опанаса читач сприймає через призму відчуття оповідача і те, як поступово розкривається перед читачем доля Опанаса, вже є елементом психологічного напруги. Чого варте лише «добирання» до місця зустрічі університетського товариша Опанаса та його несподівана зустріч із ним. Те, що оповідач не відразу впізнав Опанаса — теж інтрига, яка в результаті повинна зробити враження на читача та служити як спосіб творення психологічної напруги. Прокручування історії та спосіб подачі слугує залученню читачів у долю чоловіка.

Ключовим у творі виступає образ головної героїні — Киценьки. Вона, за словами М.Легкого, «одна з фатальних жінок у Франковій творчості»⁶¹. Після появи в житті чоловіка така жінка здатна вплинути на життя та спокусити до непередбачуваних рішень, що ми і спостерігаємо у новелі «Батьківщина». Ба більше, вона кардинально змінює його спосіб життя та душевний стан. Завдяки своїй вроді Киценька здатна була закохати та полонити будь-якого чоловіка: «Брюнетка, з розкішним волоссям, з чорними, блискучими очима. Лице — кров з молоком. Зуби чудові. На устах усміх такий, що аж за серце хапав. Голос — у розмові, не в співі, бо вона мало співала, — але такого голосу я не чув ніколи. Та й загалом уся вона, кожний її рух, кожда рисочка, кожде слово, кожний позирк її очей — усе в неї було таке, що я від першої хвили забув себе, все в неї мені видавалося невиданим і нечуваним, таким, якому нема пари в світі»⁶². Уже з першої зустрічі Киценька заволоділа Опанасом Моримухою настільки, що продати батьківщину та поїхати з нею для нього було не проблемою, а бажанням. Особистість дівчини оповита таємничістю та загадковістю, ми ніколи не дізнаємось про глибину її душі та суджень. «Було щось загадкове,

---

⁶¹ Там само.

⁶² Франко І. Батьківщина // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. — Київ: Наукова думка, 1979. — Т.21. — С.404.

таємниче в її поведінці, якісь наглі скоки, мов непереможні пориви якоїсь темної сили. Я кілька разів запитував її, благав, щоб відкрила мені свою душу, поділилася зо мною всім тим, що тисне й турбує її. Вона якось милосердно всміхалася при тих словах, гладила мене попід бороду та говорила: — Ну-ну, ти, дурненький! Годі тобі»⁶³. Попри те, що дівчина була повією, у баченні Опанаса вона виступала майже святою. «Все і всюди вона була супроти мене така суцільна, натуральна і, бачилось, непорочна душею, а при тім весь спосіб її поводження виявляв стільки простоти й делікатності, що я тільки тоді пізнав, до якої висоти може цивілізація піднести людину, а спеціально жінку. І я всім своїм єством поклонився тій цивілізації і поклявся служити їй усе своє життя, ширити хоч ті слабкі її промінчики, які здужав захопити. А дивлячися на Киценьку і любуючися нею, я в душі запитував себе, відки се і яким правом я, бідний рутенець, приходжу до того, щоб розкошуватися такою перлиною людського роду?»⁶⁴ Киценька, як влучно зауважує М.Легкий, «амбівалентний образ. З одного боку, вона демон ночі й темряви, здатний пожбурити людину в гріховну безодню, змушує скоїти вчинок, що вважається підлим, ганебним, нечуваним. З іншого — спонукає людину до високої, світлої, майже святої праці на благо народу, й у цій праці — спокута за вчинений гріх»⁶⁵.

На перший погляд видається, що кохання Опанаса до Киценьки більше схоже на одержимість, хворобу: «Недаром кажуть, що закохання — слабкість, манія. Коли я побачив її, почув її голос і усміх, на мене найшла така хвороба, і то в такім сильнім ступені, що я навіть здумати не міг того, щоб їй опертися»⁶⁶. Водночас кохання Опанаса стало його життєвою силою, його сенсом життя. Коли чоловік вирішив продати свою батьківщину заради коханої, йому було байдуже все: осуд селян, муки совісті. «Киценька заслонювала мені весь світ, замінювала всі почуття, заповнювала всі бажання»⁶⁷. Киценька стала тим

---

⁶³ Там само. — С.418.

⁶⁴ Там само.

⁶⁵ Легкий М. Проза Івана Франка: поетика, естетика, рецепція в критиці. — С.412.

⁶⁶ Франко І. Батьківщина. — С.404–405.

⁶⁷ Там само. — С.416.

єдиним, що йому потрібно для існування. Навіть тоді, коли вона покинула його, попрощавшись із ним запискою, він продовжував кохати та бути вірним тим коротким спогадам: «Люблю її, живу споминами про неї — і досить мені. І ті спомини піддержують мене в тяжких злиднях»⁶⁸. До кінця Опанас захоплювався Киценькою та вбачав у ній якусь фантастичну силу, якою сам і наділяв її образ: «Глядиш на неї збоку — пропаща. І сама вона не вважає себе нічим ліпшим. А піди ж ти, яка сила в ній! Одним своїм позирком, одним, може, навіть несвідомим, рухом, одним недбало киненим словом може зіпхнути чоловіка в безодню і підняти його та попхнути до праці, до посвяти»⁶⁹.

Повертаючись до мотиву ескапізму в новелі «Батьківщина», зауважимо, що автор розгортає в цьому тексті два мотиви втечі. Втеча Киценьки до «чогось вищого», одначе невідомого їй, та втеча Опанаса з коханою. Варто розглянути це поступово.

Киценька описує своє бажання втечі тим, що «тут мені не місце. Тут я Киценька. І ніщо більше. А мене тягне до чогось вищого»⁷⁰. Такий ескапізм — у першу чергу фізичний, адже Киценька, справді, змінює місце свого проживання. Чи змінить Киценька свій спосіб життя після втечі? Читач у цьому не впевнений, хоча мотив її втечі автор розкриває. Це, як уже згадувалося вище, бажання героїні кращого життя, «чогось вищого». Цікаво те, що втеча героїні закінчується поверненням. Киценька повертається доживати останні дні у спокої поруч з Остапом Моримухою, якого вона свого часу покинула. Також можна зробити висновок, що за описаними у статті «Ескапізм: причини, функції та кордони» В.Белова причинами ескапізму, втеча Киценьки зумовлена «розходження між наявною реальністю соціального буття та тією реальністю,

---

⁶⁸ Там само. — С.421.

⁶⁹ Там само. — С.423.

⁷⁰ Франко І. Батьківщина. — С.414.

яка здається індивідові адекватною для реалізації свого життєвого потенціалу»⁷¹. Що важливіше, розходження таке, з яким важко миритись.

Втеча Опанаса Моримухи, насправді, не є його власним свідомим бажанням. Його бажанням було бути поруч з коханою, саме тому його мотив можна описати просто прагненням зробити життя коханої щасливішим, тут: допомогти їй переїхати.

Отже, можна зробити висновок, що «Батьківщина» — дуже глибока психодрама, наповнена багатьма складними та цікавими моментами. Мотив втечі головних героїв Киценьки і Остапа Моримухи — становить осердя цього тексту.

2.3. Втеча як зречення від світу

2.3.1 «Було се три дні перед моїм шлюбом»: вибір істинного покликання

Святе Письмо для Івана Франка — невичерпна криниця образів, символів, алюзій та сюжетних ліній. Не винятком є і поезія «Було се три дні перед моїм шлюбом», вперше надрукований 1902 року в «Літературно-науковому віснику». «Було се три дні перед моїм шлюбом» — це «символічна візія» (Б.Тихолоз), у якій на основі біблійної Книги пророка Єремії порушується проблема пророка, покликаного проповідувати. Деякі дослідники віднаходять й інші біблійні алюзії в цій поезії Франка. Так, Лілія Явір у розвідці «Алюзивно-ремінісцентний потенціал Біблії в поетичних текстах Івана Франка» зазначає, що у поезії «Було се три дні перед моїм шлюбом» можна побачити алюзію зустрічі Мойсея з Богом та «неопалимої купини»⁷².

---

⁷¹ Белов В. Ескапізм: причини, функції та кордони // [Електр. ресурс]. Режим доступу. <https://cyberleninka.ru/article/n/eskapizm-prichiny-funksii-i-granitsy/viewer>

⁷² Явір Л. Алюзивно-ремінісцентний потенціал Біблії в поетичних творах Івана Франка // [Електр. ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgn_fl_2016_38_21

Дуже цікавими є дослідження прихованих сенсів у цьому вірші, зокрема цікавим моментом є концепт праці. У статті «“Було се три дні перед моїм шлюбом...” І.Франко та Святе Письмо: аспекти міжтекстової взаємодії» Вікторія Гоголіна пояснює символічне значення праці у цій поезії. За її словами, Франко у цьому тексті «репрезентує ідею праці як основи людського життя, її важливості, цінності»⁷³. Адже і пророкові потрібно працювати (проповідувати, вести за собою людей).

У світлі мотиву ескапізму особливо цікавим є завершення вірша:

Я ниць упав. «О, чую, пане, чую!»

І серп я кинув, і пшеничний стіг,

І батьків дім, невісту молодую.

І відтоді не бачив більше їх⁷⁴.

Ліричний герой зрікається всього, що було йому дороге, все покидає та йде проповідувати, як звелів йому голос згори. Згадується тут євангельська оповідь про апостолів. Ті так само залишали все своє попереднє життя і пішли за Ісусом.

Якщо звертатись до класифікації О.Труфанової, яка поділяє ескапізм на м'який та жорсткий, то в інтерпретованій поезії ми можемо говорити про жорсткий ескапізм. Поясню чому. О.Труфанова називає жорстким той ескапізм, що веде до повного відходу людини в «інший світ»⁷⁵. Йдеться не лише про зміну оточення, але й трансформацію власної психіки та відхід від себе колишнього. Саме це, на мою думку, ми спостерігаємо у поезії «Се було три дні

⁷³ Гоголіна В. «Було се три дні перед моїм шлюбом...». І.Франко та Святе Письмо: аспекти міжтекстової взаємодії // [Електр. ресурс]. Режим доступу: <http://institutes.lnu.edu.ua/franko/wp-content/uploads/sites/7/2020/01/literaturoznavsno-83-1-147-155.pdf>

⁷⁴ Франко І. Було се три дні перед моїм шлюбом // Франко І. Збір. творів: У 50 т. — Київ: Наукова думка, 1979. — Т.3. — С.149.

⁷⁵ Труфанова О. Ескапізм і ескапістська свідомість: до визначення понять. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/304579729_Eskapizm_i_ekapiststskoe_soznanie_k_opredeleniu_ponatij

перед моїм шлюбом», адже головний герой, почувши «голос духа», полишає все, що у нього було, ба більше, ця втеча зумовлює повну трансформацію героя — з простого сіяча у пророка. Труфанова також стверджує, що ми можемо визначати ескапізм як певний стиль життя, коли людина (через ситуації в житті) повинна створити нові моделі поведінки. Цією «ситуацією» в аналізованій поезії І.Франка є почутий героєм голос «зверху»:

І мовив голос: «Від отсеї хвилі

Ти мій. Про все, чим досі був, забудь!⁷⁶

Навіть більше, ескапізм тут виступає особливою місією героя — йти та проповідувати людям:

Я призначив тебе перед царями

Й народами нести мій заповіт⁷⁷.

Проповідувати самозречено до тих пір, поки люди не почують Боже слово, слово істини:

Твоїми говоритиму устами

До всіх народів і до всіх віків,

Твоїми я тернистими стежками

Вестиму своїх вибраних борців.

Тобто я навчу їх відрікатися

Життя і світу для високих дум

Сучасних нужд, погорди не лякається,

---

⁷⁶ Франко І. Було се три дні перед моїм шлюбом. — С.150.

⁷⁷ Там само. — С.149.

За словами Богдана Тихолоза, «концентрована в цих рядках тема пророка-вождя, блискуче універсалізована у Франковому “Мойсеї”, отримала [...] відчутний відгомін і в тогочасній ліричній поезії письменника»⁷⁹.

2.3.2. «Святий Валентій»: від любові до людей до ненависті

«Святий Валентій» — поема, яку Іван Франко присвятив пам’яті батька. Основою для написання поеми стала легенда про святого Валентія, яку майбутній письменник ще в дитинстві чув від свого батька Якова. Про це він пише у листі до Драгоманова від 14 лютого 1886 року. «Основою взята легенда, котру я колись чув від мого покійного батька: про лікаря Валентія, котрого всі люди дуже любили і котрий, ставши християнином, почав просити Бога, щоб той спас його від людської любові і дав би йому таку слабкість, котрої б усі люди перелякалися і відступились би від нього. От Бог і дав йому епілепсію, в котрій він і помер, і по нім та слабкість і названа “слабкість святого Валентія”»⁸⁰.

На основі простої сюжетної схеми Франко вибудовує складний сюжет, вводить в поему персонажів та події, що по-новому розкривають цю легенду. У центрі поеми — герой на ім’я Валентій. Він отримав гарну освіту, став знаменитим лікарем, його любили й поважали люди, довіряли йому свої проблеми. Проте одного дня до дому Валентія приходять аскет, переконуючи його в тому, що його лікарська робота непотрібна, тому що Бог призначив людям страждання. Сумніви, які жили у душі Валентія до цього, під впливом слів аскета переросли у повну зневіру. Валентій втікає з дому, залишає батька та наречену і проводить дні наодинці з собою. Згодом його знаходять, батько

---

⁷⁸ Франко І. Було се три дні перед моім шлюбом. — С.150.

⁷⁹ Тихолоз Б. Філософська лірика Івана Франка: Діалектика поетичної рефлексії: Монографія / НАН України, Львівське відділення Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка; Львівський національний університет імені Івана Франка; Міжнародна асоціація франкознавців; Наук. ред. та автор післям. В.С.Корнійчук. — Львів, 2009. — С.257.

⁸⁰ Франко І. Лист до М. Драгоманова від 14 лютого 1886 року // Франко І. Збір. творів: У 50 т. — Київ: Наукова думка, 1986. — С.28.

повертає сина додому, охрещує його і сам охрещується, однак Валентій не покидає свого задуму. У своїх благаннях позбавити його людської любови Валентій випросив собі страшну хворобу, але і це не змушує рідних відвернутись від нього і покинути його. Наприкінці поеми Валентій помирає, а його хвороба переходить на інших людей далі.

У світлі моєї теми — ескапізму — важливо згадати момент втечі Валентія від свого автентичного життя, від любови до людей:

І він упав до каменя лицем

І став молитись: «Боже, Спасе мій,

Спаси мене від людської любови!»⁸¹

Поема розкриває нам еволюцію героя — шлях від любови до людей до ненависти. На відміну від «Каїна» Івана Франка, де автор зображує еволюцію від ненависти до любови до людей, тут цей шлях зворотній.

На початку поеми автор змальовує свого героя у стані душевного спокою, гармонії, задоволення своїм життям.

З спокійним, ясним, ласкавим лицем

І з чистим серцем працював Валентій...⁸².

Натомість старого аскета Франко описує так:

Лице його гляділо якось гордо

І враз тривожно; очі з ям глибоких

Блищали острим надприродним блиском,

---

⁸¹ Франко І. Святий Валентій // Франко І. Збір. творів: У 50 т. — Київ: Наукова думка, 1979. — Т.4. — С.29.

⁸² Там само. — С.16.

Раз в раз десь гублячись в далечині⁸³.

Валентій і аскет — дві протилежності. Аскет дуже цілеспрямовано починає руйнувати гармонійний стан Валентія, звертаючись до нього суворо та навіть агресивно. Автор дуже майстерно передає діалог між Валентієм та аскетом, кінцевим результатом якого є бажання героя покинути все і всіх. Проте є ще одне цікаве питання, яке пов'язане з цим героєм: чому спокуса з'являється саме в образі поважного старця-аскета? Ольга Смольницька у статті «Авторська апокрифологія в поезії Івана Франка та Віри Вовк: проблема народного католицизму» досліджує імпліцитний зміст цього антигероя в аспекті міфології та вірувань. Дослідниця згадує про те, що «стосовно набуття нечистою силою священницької або відлюдницької подоби, є вірування в те, що болотяник (в українській, польській та іншій демонології ототожнюваний із чортом) може перетворюватися на ченця або старця-пустельника “із залізними верігами за плечима, і заводить з перехожим благочестиві бесіди, але при цьому не носить хреста і не поминає Спасового імени”, і якщо такого не “відцуратися”, той під приводом відпочинку в тихій келії заведе в болото чи потопить»⁸⁴. Окрім цього, авторка наголошує, що у творі спостерігається геронтократія: «герої вірять антигероям на слово з огляду на вік»⁸⁵.

На завершення цього сюжету знову звернемося до тлумачення ескапізму в психології. Зокрема, до постулатів М.Ніколаєва, до його виокремлення як однієї з форм ескапізму активний ескапізм. Згідно з цим дослідником, «вдаритись в релігію» (додам: в облудне фанатичне розуміння релігії) відноситься до активної форми прояву, оскільки цією діяльністю (у нашому випадку втеча з дому та аскетичний спосіб життя) герой компенсує свої невирішені проблеми (зневіра та ненависть до людей). Н.Алієв та Є.Некрасова

---

⁸³ Там само. — С.18.

⁸⁴ Смольницька О. Авторська апокрифологія в поезії Івана Франка та Віри Вовк: проблема народного католицизму // Літературознавчі студії : зб. наук. праць. — Київ: Київський університет, 2017. — Вип. 2. — С.277.

⁸⁵ Там само. — С.278.

у своїй класифікації виділяють окремим видом ескапізму релігійний, коли людина «занурюється» у релігію та кардинально змінює спосіб життя та свою поведінку (знову ж хибне тлумачення релігії). І ще одна класифікація — класифікація Є.Труфанової, яка виділяє жорсткий ескапізм. На мою думку, «Святий Валентій» є гарним прикладом саме такого виду ескапізму, оскільки означає повний відхід людини в «інший світ» та повну трансформацію особистості.

Боже, як він виглядав!

Се не Валентій був, а труп, руїна,

Недобиток, котрого лиш зняли

З хреста. В розбитім і кровавім тілі —

Здавалось, ледве що держиться дух,

А на лиці така виднілась мука...⁸⁶.

Отже, втеча у поемі «Святий Валентій» слугує розкриттям еволюцію головного героя – від любові до людей до ненависті.

2.4. Втеча від болю і страждання

2.4.1. «Безмежнеє поле в сніжному завою...»: втеча як надія «вихопитись» із власного «Я»

Уся творчість Франка просякнута символами та алюзіями і на прикладі вірша «Безмежнеє поле» можна простежити глибину цих елементів. Ця поезія належить до жанру особистісної лірики, яка дуже тісно межує з народними піснями. У статті «Природа у ліричній інтроспекції І. Франка “Безмежнеє поле в сніжному завою...” (символічні проєкції і паралелі)» Марія Лапій проводить

---

⁸⁶ Франко І. Святий Валентій. — С.50.

паралелі між цією поезією та народними піснями: наявність постійних епітетів «безмежнеє», «чистеє», «лютий», які притаманні народним пісням; прямі рецепції «Неси ж мене, коню, по чистому полю»; аналогії — вершник-думка, душевний стан вершника-завірюха; порівняння «як вихор»; персоніфікації «вихор гуляє», «серце розриває» та народні розмовні слова «тутка», «чень»⁸⁷. Використання у цьому вірші засобів фольклорної образности не є випадковим, за словами Алли Швець, «саме жанр пісні допомагає поетові “виспівати” свій внутрішній жаль, пісенно ословити найщемливіші реєстри душі»⁸⁸.

І.Франкові вдається у восьми рядках цього вірша умістити багато архетипних образів. Ліричний герой проєктує свої «нестерпні болі» на зовнішній світ — «безмежнеє поле», «чисте поле», «вихор, що тутка гуляє». Можна спостерігати, що автор гіперболізує і параметри зовнішнього світу, і почуття ліричного героя. Зовнішній світ увиразнює душевні болі героя, підсилюючи його почуття самотности.

Звернемо увагу ще на декілька символів. У розумінні українців степ, окрім безмежного простору, символізує ще й небезпеку. І ось ця безмежність поля та біль героя створюють особливу енергетику вірша. Свій сенс має і образ коня: у міфології кінь є символом волі. Саме тому ліричний герой звертається до коня за допомогою, щоб утекти від свого нестерпного болю. Усі ці символи вміло переплетені між собою та доповнюють один одного, що своєю чергою робить цей вірш повним та довершеним.

Дуже проникливим є потрактуванням сенсу Франкової поезії «Безмежнеє поле в сніжному завою...» Андрія Содомори, порівняння цього тексту з лірикою Горація. Наведемо просторі уступи зі студії критика. «Перше, що здивує нас, коли прочитаємо “Безмежнеє поле...” в контексті європейської,

---

⁸⁷ Див.: Лапій М. Природа у ліричній інтроспекції І. Франка «Безмежнеє поле в сніжному завою...» (символічні проєкції і паралелі) // Волинь філологічна: текст і контекст. — 2021. — №31. — С.89–103.

⁸⁸ Швець А. Франкова поезія «Мій раю зелений» в контексті поетичного циклу «Скорбні пісні». «Поезії дивні чари» // Франкознавчі та інші студії: збірник наукових праць. — Львів, 2020. — С.37.

зокрема античної літератури, це голос Горація — пряма відповідь ліричному героєві, який верхи на коні втікає від власного болю [...]. — *Й за вершником сидить чорна Журба*⁸⁹. «Римський лірик [...], зійшов із коня, повернувся обличчям до свого болю, мов до ворога; те саме дораджує зробити й тому, хто піддався ірраціональному поривові — втечі. Отож одна й та ж ілюстрація — кінь у шаленому розгоні, вершник, чорна Журба за ним — могла б слугувати обом поетам, з одним лише застереженням: Горацій, повторимо, на ту втечу дивиться збоку, ліричний герой “Зів’ялого листя” — сам на коні, сам жене його в надії вихопитись із власного “я”»⁹⁰:

Неси ж мене, коню, по чистому полю,

Як вихор, що тутка гуляє,

А чень, утечу я від лютого болю,

Що серце моє розриває⁹¹.

Ліричний герой намагається втекти від душевного болю і за розрізненням проявів ескапізму М.Ніколаєва, це фізичний ескапізм: втеча є буквально втечею, зміною місця перебування⁹². Ігор Качуровський у розвідці «Основні функції літератури. Дослідження на матеріялі української поезії» згадує про те, що ескапізм з’являється тоді, коли автор твору надає особливе значення цьому мотивові⁹³. Саме це ми можемо простежити у поезії «Безмежнеє поле», адже весь вірш будується на тому, що ліричний герой бажає втекти від свого болю. До слова, той самий І.Качуровський називав поезію Франкове «Безмежнеє поле в сніжному завою...» шедевром ескапістської лірики⁹⁴.

---

⁸⁹ Содомора А. Иван Франко — поет болю і спротиву // Записки Наукового товариства імені Шевченка. — Львів, 2005. — Т.ССЛ. Праці філологічної секції. — С.112.

⁹⁰ Содомора А. Иван Франко — поет болю і спротиву. — С.114.

⁹¹ Франко І. Безмежнеє поле в сніжному завою... // Франко І. Збір. творів: У 50 т. — Київ: Наукова думка, 1979. — Т.2. — С.129.

⁹² Ніколаєв М. Що таке ескапізм? Ескапізм в психології // [Електр. ресурс]. Режим доступу: <https://anews.com/novosti/121028274-jeskapizm-hto-jeto-takoe-jeskapizm-v-psihologii.html>

⁹³ Качуровський І. Основні функції літератури. Дослідження на матеріялі української поезії. — С.139.

⁹⁴ Там само. — С.156.

Таким чином Іван Франко, за допомогою багатьох символів та образів розгортає мотив втечі ліричного героя від болю.

2.4.2. «Для домашнього вогнища»: самогубство як вихід?

У повісті «Для домашнього вогнища» Іван Франко одразу «кидає» читача у гущу подій, знайомлячи його з головною героїнею — вродливою молодою жінкою — Анелею Ангарович. Читач «входить» у стрімкий розвиток подій та стає ніби співучасником розкриття злочину, адже сюжет твору розгортається саме за принципом поступового розкриття таємниці, про яку ми можемо здогадатись уже з першого діалогу між Анелею Ангарович та її приятелькою Юлією Шаблінською.

Франко проявляє себе у цьому творі майстерним психологом, адже йому вдалось сюжет та дію звести до мінімуму, але натомість детально відтворити психологію головних героїв. Автор називав цей твір то повістю, то романом, але, на думку Миколи Легкого, є моменти, які вказують на те, що це саме психологічна повість: «Порівняно невеликий обсяг (є у Франка значно більші твори), одна, по суті, сюжетна лінія, короткотривалий проміжок часу дії (одна доба), невелика кількість персонажів, доцентровий розвиток сюжету (зовнішня і внутрішня дії так чи так пов'язані з «центром» — сімейним вогнищем Ангаровичів, котре у творі має, зрештою, конкретне окреслення — помешкання на вулиці Пекарській у Львові) дають підстави визначити жанр твору саме як повість, котра виявляє психологію членів однієї сім'ї в екстремальній ситуації»⁹⁵. Натомість Наталя Тодчук вважає цей текст романом⁹⁶.

У повісті «Для домашнього вогнища» зображено крайню форму ескапізму — самогубство. Дуже цікаво дослідити мотив самовбивства та смерті загалом у творчості Івана Франка на основі образу Анелі Ангарович.

---

⁹⁵ Легкий М. Проза Івана Франка: поетика, естетика, рецепція в критиці. Монографія. — С. 331.

⁹⁶ Див.: Тодчук Н. Роман Івана Франка «Для домашнього вогнища»: простір і час. — Львів, 2002.

Насамперед варто згадати, що «три чверти усї їх прозових творів Франка мають смертельні випадки. Письменник демонструє різні види смерти, подає її різні причини й різноманітні передсмертні стани людини, нерідко дає читачеві змогу побачити реакцію оточення на смерть персонажа»⁹⁷. Прикметно, що письменник «немовби розтягує сам момент смерти (*hora mortus*), “не забуваючи” про жодну деталь»⁹⁸. Найчастіше смерті у Франкових творах раптові та неочікувані, тому у читача не має змоги надто багато дізнатись про стан та почуття людини перед смертю. Галина Хоменко у статті «Самовбивство як креативний код: Іван Франко та український модернізм 1920-их» зауважує: «У повісті “Для домашнього огнища” І.Франко структурує семіосферу самовбивства за тими ж принципами “нової релігійності”, які кількома роками пізніше дістануть чітку маніфестацію в ліричній драмі “Зів’яле листя”. Правда, у прозі вона задана оновленням ангелологічної конвенціональності, яку найавторитетніші у світі культурологи вважають найдинамічнішою з усього імагіологічного фонду людства»⁹⁹.

Текст твору містить велику кількість культурологічних кодів, які іррадіюють ангельський сенс — варто розглянути ім’я головної героїні Анелі. У ньому поєднується два сенси — добро і зло. Ім’я Анеля з польської *anioł* — ангел, також можна згадати метафоричні звертання до жінки «ангеле». Проте згодом такі звертання змінюються на «сатано,...», тобто це ім’я, цей образ, містить у собі ангельське і сатанинське, райське і пекельне, високе і низьке.

На думку Галини Хоменко, «справжню сферичність новорелігійна ангельська стратегія І.Франка дістає в експлікації жесту самовбивці як жесту людини, якій “дали виховання релігійне”, яку “вчили катехізису, молитов,

---

⁹⁷ Легкий М. Танатологічні виміри Франкового тексту // Записки Наукового товариства імені Шевченка. — Львів, 2005. — Т.ССL. Праці філологічної секції. — С.248.

⁹⁸ Там само. — С.249.

⁹⁹ Хоменко Г. Самовбивство як креативний код: Іван Франко та український модернізм 1920-их // [Електр. ресурс]. Режим доступу: http://institutes.lnu.edu.ua/franko/wp-content/uploads/sites/7/ivan-franko-zbirnyk-2010-t01/65Halyna_Khomenko.pdf

релігійних практик”»¹⁰⁰. У повісті «Для домашнього огнища», справді, акцентується на тому, що релігійність жінки глибока, вона «вихована в достатку і розкошах, в тісних середньовікових поглядах». Якщо співвіднести це і те, чим займалась жінка, то ми можемо спостерігати парадигматику грішного ангела. Іван Франко інтерпретує самовбивство жінки, грішного ангела, як жест повернення до втраченої святости. Тобто, людина, яка зважилась на самовбивство, одночасно постає тою, яка зважилась на самопожертву. Анеля вбила себе, щоб вберегти сім'ю від ганьби, це був її останній «вклад» у домашнє вогнище.

Важливо також згадати, що вагоме місце в системі психологізму твору, за словами І. Вовчук, посідає «авторське психологічне зображення (розповідь про приховані внутрішні процеси), в яке змістовими блоками вплітаються внутрішнє мовлення, сновидіння персонажів»¹⁰¹. Власне, його трактують як те, що полегшує перехід від зображення зовнішнього прояву психіки героя до внутрішнього.

Отже, ми можемо підсумувати, що у творі «Для домашнього огнища» майстерно розкривається крайня форма ескапізму — самогубство. Ба більше, Іван Франко заклав сюди багато культурологічних кодів та сенсів і проявив себе чудовим психологом, адже у повісті детально відтворено психологію головних героїв.

---

¹⁰⁰ Хоменко Г. Самовбивство як креативний код: Іван Франко та український модернізм 1920-их // [Електр. ресурс]. Режим доступу: http://institutes.lnu.edu.ua/franko/wp-content/uploads/sites/7/ivan-franko-zbirnyk-2010-t01/65Halyna_Khomenko.pdf.

¹⁰¹ Вовчук І. Система засобів і прийомів психологічного зображення героїв у романі Івана Франка «Для домашнього огнища» [Електронний ресурс] // Науковий блог Національного університету «Острозька академія», 2010. Режим доступу до ресурсу: <http://naub.org.ua/?p=1102>

ВИСНОВКИ

Бакалаврська робота присвячена дослідженню мотивів ескапізму у творчості Івана Франка.

У першому розділі «Ескапізм: теоретичні аспекти» з'ясовано семантику і тлумачення терміну ескапізм, розглянено форми і прояви ескапізму, причини його виникнення, проінтерпретовано особливості «функціонування» ескапізму в художній літературі. Більшість класифікацій ескапізму (А.Бенсон (Benson), Е.Еванс (Evans), Р.Хельман (Heilman), Л.Конзак (Konzack), Х.К.Кульман (Kuhlmann), Л.Прексл (Prexl), І.Туан (Tuan), О.Степлдон (Stapledon), І.Качуровський, Л.Бабушка, Є.Башарова, Є.Біловол, В.Белов, Г.Ковальова, М.Ніколаєв, А.Новохатько, Є.Сіверцев, О.Труфанова, Д.Літинська) до того, що людина, стикаючись з життєвими труднощами чи певними проблемами, прагне уникнути реальності та втекти у привабливіший для себе світ.

Другий розділ присвячено дослідженню мотивів ескапізму в творах Івана Франка. З великого корпусу «ескапістськи» помаркованих творів Івана Франка для детальнішого дослідження я виокремила такі тексти, як «Смерть Каїна», «Вільгельм Телль», «Мавка (Літня казочка)», «Сойчине крило. Із записок відлюдка», «Батьківщина», «Було се три дні перед моїм шлюбом...», «Святий Валентій», «Безмежнеє поле в сніжному завою», «Для домашнього огнища», у яких спостерігаємо художнє осмислення різних проявів ескапізму.

Мотив втечі від неавтентичного буття прочитуємо в поемі «Смерть Каїна» і в новелах «Вільгельм Телль» та «Мавка (Літня казочка)». Зокрема, у поемі «Смерть Каїна» спостерігаємо зміни у свідомості Каїна, повне переосмислення з боку героя картини світу. Згідно з класифікацією Є.Башарової, у поемі зображено пасивний ескапізм. У новелі «Вільгельм Телль» також змальовано втечу головної героїні від неавтентичного буття, майстерно розкрито зміну світосприйняття головної героїні Олі, віднайдення

внутрішнього «Я». Якщо звернутись до класифікації Н.Алієва та Є.Некрасової, то можна сказати, що в новелі Франка «Вільгельм Телль» маємо художнє осмислення творчого ескапізму (героїню перероджує героїчна опера Россіні). Можемо тут також говорити про пасивний ескапізм (внутрішній), спрямований всередину індивідуума. У новелі «Мавка (Літня казочка)» розходження між справжнім, реальним світом і омріяним спричинило втечу Франкової малої героїні до світу лісової пісні на зустріч з Мавкою. Згідно з класифікацією Н.Алієва та Є.Некрасова — це т.зв. фізичний ескапізм (буквальна втеча людини, найчастіше до природи). Однак втеча до природи для Гандзі закінчується трагічно — смертю.

Мотив втечі в невідоме розкривається у новелах «Сойчине крило. Із записок відлюдка» та «Батьківщина». У новелі «Сойчине крило» втеча Мані, головної героїні, зумовлена бажанням пізнати інше життя, пізнати справжню любов і щастя (якими вони будуть — дівчина не усвідомлювала). За класифікацією М.Ніколаєва, втеча Мані — фізичний ескапізм. На противагу Мані, Массіно втікає від спогадів про кохану, від своїх почуттів до неї. Він зробив себе відлюдьком та створив для себе ідеальний комфортний простір — кабінет. У новелі «Батьківщина» теж маємо два мотиви втечі, зумовлені різними причинами. Втеча Киценьки до «чогось вищого», однак невідомого їй, та втеча Опанаса з коханою, теж у невідоме.

Мотив втечі як відречення від життя притаманний ліричній поезії І.Франка «Було се три дні перед моїм шлюбом...» та поемі «Святий Валентій». У поезії «Було три дні перед моїм шлюбом» головний герой під впливом голосу «зверху» полишає все дороге, що було в його житті. Що більше, ця втеча зумовлює повну трансформацію героя — з простого сіяча у пророка. Ескапізм тут виступає особливою місією героя — йти та проповідувати людям. За класифікацією О.Труфанової, це т.зв. жорсткий ескапізм, що веде до трансформації психіки героя та відходу від колишнього себе. У поемі «Святий

Валентій» зображено втечу Валентія від свого автентичного життя, «еволюцію» героя від любови до людей до ненависти до них. Згідно з класифікацією М.Ніколаєва, маємо тут активний ескапізм, адже «вдаритись в релігію» (тут: фальшиве розуміння релігії, своєї місії і покликання) відноситься до активної форми прояву, оскільки цією діяльністю герой компенсує свої невирішені проблеми. На відміну від «Каїна» Івана Франка, де автор зображує еволюцію героя від ненависти до любові до людей, тут цей шлях зворотній.

І насамкінець мотив втечі від болю і страждання, який письменник експлікував у поезії «Безмежнеє поле в сніжному завою...» та в повісті «Для домашнього огнища». Ліричний герой поезії «Безмежнеє поле в сніжному завою...» намагається втекти від душевного болю. За розрізненням проявів ескапізму М.Ніколаєва, можна тут говорити про фізичний ескапізм, що характеризується зміною місця перебування людини. У повісті «Для домашнього огнища» розкрито крайню форму ескапізму — самогубство.

Уважне прочитання цілої низки Франкових художніх текстів, використання різних методологічних тактик і прийомів, зокрема психоаналітичного, поетико-структурального і компаративістського методів, методу «повільного читання», а також вивчення франкознавчих студій, що прямо чи посередньо стосуються теми бакалаврської роботи, і теоретичних праць філософів, психологів, літературознавців, присвячених ескапізму, дало змогу зробити висновок про вагоме місце ескапізму в поезиці Івана Франка, про різні прояви і форми ескапізму в текстах письменника.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Баб'як А.-М. Форми оповіді та прийоми характеротворення (психологічної характеристики персонажів у новелі «Сойчине крило» Івана Франка) // Іван Франко: дух, наука, думка, воля. Матеріали Міжнародного наукового конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка. — Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. — Т.1. — С.787–791.
2. Бабушка Л. Ескапізм як принцип культуротворення: Робінзонада постмодерного Festive // Культурологія. — 2017. — №1 (34). — С.91–99.
3. Башарова Є. Ескапізм: нові підходи до вивчення // Гуманітарні науки. Філософія. — 2014. — Вип. 2 (14). — С.71–76.
4. Біловол Є. Ескапізм «хороший» і ескапізм «поганий»: емпірична верифікація моделі. // [Електр. ресурс]. Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/eskapizm-horoshiy-i-eskapizm-ploho-empiricheskaya-verifikatsii-modeli/viewer>
5. Белов В. Ескапізм: причини, функції та кордони // [Електр. ресурс]. Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/eskapizm-prichiny-funktsii-i-granitsy/viewer>
6. Боярська Л. «Сойчине крило» Івана Франка: інтеграція новітніх європейських літературних пошуків // Іван Франко: дух, наука, думка, воля. Матеріали Міжнародного наукового конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка. — Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. — Т.1. — С.776–783.
7. Вовчук І. Система засобів і прийомів психологічного зображення героїв у романі Івана Франка «Для домашнього огнища» // Науковий блог Національного університету «Острозька академія», 2010. [Електр. ресурс]. Режим доступу: <http://naub.org.ua/?p=1102>

8. Гоголіна В. «Було се три дні перед моїм шлюбом...». І.Франко та Святе Письмо: аспекти міжтекстової взаємодії // [Електр. ресурс]. Режим доступу:
<http://institutes.lnu.edu.ua/franko/wp-content/uploads/sites/7/2020/01/literaturoznavsno-83-1-147-155.pdf>
9. Голод Р. Поетика імпресонізму в художній творчості Івана Франка // Слово і Час. — 2006. — № 8. — С.27–31.
10. Денисюк І. О. Розвиток української малої прози ХІХ — поч. ХХ ст. — Львів: Академічний експрес, 1999.
11. Денисюк І. Про родово-видові особливості «Сойчиного крила» // Денисюк І. Літературознавчі та фольклористичні праці: У 3 т., 4 кн. — Львів: Літературна агенція «Піраміда», 2005. — Кн.2. — С.57–65.
12. Єфремов С. Співець боротьби і контрастів: Спроба літературної біографії і характеристики Івана Франка. — Київ, 1913.
13. Каспрук А. Українська поема кінця ХІХ — початку ХХ століття. — Київ: Наукова думка, 1973.
14. Качуровський І. Основні функції літератури. Дослідження на матеріалі української поезії. Мюнхен, 1978 // Архів Українського вільного університету. Машинопис.
15. Кир'янчук Б. Проблема герменевтики новели Івана Франка «Сойчине крило» // Франкознавчі студії: Зб. наук. праць. — Дрогобич: Вимір, 2001. — Вип. 1. — С.20–26.
16. Ковальова Г. Основні підходи до розуміння сутності феномену ескапізму // [Електр. ресурс]. Режим доступу: https://ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/nauk_vid/rio_old_2017/ku/kultura49/08.pdf
17. Крупка М. Світ жінки у прозі Івана Франка // Іван Франко: дух, наука, думка, воля. Матеріали Міжнародного наукового конгресу,

- присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка. — Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. — Т.1. — С.796–804.
- 18.Кубишкіна К. Класифікація ескапізму Ігоря Качуровського в контексті багатовікової традиції. // [Електр. ресурс]. Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/fil/09march2016/27.pdf>
- 19.Лапій М. Природа у ліричній інтроспекції І. Франка «Безмежнеє поле в сніжному завою...» (символічні проєкції і паралелі) // Волинь філологічна: текст і контекст. — 2021. — №31. — С. 89–103
- 20.Легкий М. Проза Івана Франка: поетика, естетика, рецепція в критиці: монографія / наук. ред. Євген Нахлік; ДУ «Інститут Івана Франка НАН України; Львівський національний університет імені Івана Франка. — Львів, 2021.
- 21.Легкий М. Танатологічні виміри Франкового тексту // // Записки Наукового товариства імені Шевченка. — Львів, 2005. — Т.ССЛ. Праці філологічної секції. — С.241–260.
- 22.Легкий М. Форми художнього викладу в малій прозі Івана Франка. — Львів: Львівське відділення Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, 1999.
23. Літинська Дж. Г. Екзистенційний ескапізм як соціокультурний феномен сучасного суспільства // [Електр. ресурс]. Режим доступу: https://mosgu.ru/nauchnaya/publications/2012/abstracts/Litinskaia_DG.pdf
- 24.Мельник Я. «Звичайно, крадене»? «Смерть Каїна», «Легенда про Пилата» // Мельник Я. Апокрифічний код українського письменства. — Львів: Вид-во Українського католицького університету, 2017. — С.233–243.
- 25.Ніколаєв М. Що таке ескапізм? Ескапізм в психології // [Електр. ресурс]. Режим доступу: <https://anews.com/novosti/121028274-jeskapizm-hto-jeto-takoe-jeskapizm-v-psihologii.html>

- 26.Новохатько Аліна. Ескапізм як соціокультурне явище сучасності. [Електр. ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/11748/1/Novohat%CA%B9ko.pdf>
- 27.Печарський А. Синдром любові і відчуженості в оповіданні Івана Франка «Сойчине крило» // Іван Франко: дух, наука, думка, воля. Матеріали Міжнародного наукового конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка. — Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. — Т.1. — С.792–796.
- 28.Познякова Н. Музика як засіб психологічної характеристики в новелі «Вільгельм Телль» // Українське літературознавство. Іван Франко. Статті і матеріали. — Львів, 2001. — Вип. 64. — С.13–17.
- 29.Сіверцев Е. Ескапізм як один із проявів екзистенційності людини. [Електр. ресурс]. Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/eskapizm-kak-odno-iz-proyavleniy-ekzistentsialnosti-cheloveka/viewer>
- 30.Скоць А. Поєми Івана Франка. — Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2002.
- 31.Скрипка Т. Мавка у творчості Івана Франка і Лесі Українки: типологія чи контактні зв'язки? // [Електр. ресурс]. Режим доступу: <https://www.t-skrypka.name/LUkrainka/Mavka.html>
- 32.Смольницька О. Авторська апокрифологія в поезії Івана Франка та Віри Вовк: проблема народного католицизму // Літературознавчі студії : зб. наук. праць. — Київ: Київський університет, 2017. — Вип. 2. — С.269–280.
- 33.Содомора А. Іван Франко — поет болю і спротиву // Записки Наукового товариства імені Шевченка. — Львів, 2005. — Т.ССЛ. Праці філологічної секції. — С.112–137.

34. Содомира А. Шевченків садок і Франкове поле. Спроба прочитання. — Львів: Апріорі, 2014.
35. Тихолоз Б. Філософська лірика Івана Франка: Діалектика поетичної рефлексії: Монографія / НАН України, Львівське відділення Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка; Львівський національний університет імені Івана Франка; Міжнародна асоціація франкознавців; Наук. ред. та автор післям. В.С.Корнійчук. — Львів, 2009.
36. Годчук Н. Роман Івана Франка «Для домашнього огнища»: простір і час. Львів, 2002.
37. Труфанова О. Ескапізм та ескапістська свідомість: до визначення понять // [Електр. ресурс]. Режим доступу]: <https://www.researchgate.net/publication/304579729>
38. Франко І. Батьківщина // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. — Київ: Наукова думка, 1979. — Т.22. — С.391–423.
39. Франко І. Було се три дні перед моїм шлюбом// Франко І. Зібр. творів: У 50 т. — Київ: Наукова думка, 1979. — Т.3. — С.149–152.
40. Франко І. Вільгельм Телль // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. — Київ: Наукова думка, 1978. — Т.16. — С.193–200.
41. Франко І. Лист до М. Драгоманова від 14 лютого 1886 року // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. — Київ: Наукова думка, 1986. — С.26–28.
42. Франко І. Мавка (Літня казочка) // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. — Київ: Наукова думка, 1979. — Т.15. — С.91–95.
43. Франко І. Смерть Каїна // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. — Київ: Наукова думка, 1979. — Т.1. — С.270–294.
44. Франко І. Сойчине крило. Із записок відлюдька // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. — Київ: Наукова думка, 1979. — Т.22. — С.53–93.
45. Хоменко Г. Самовбивство як креативний код: Іван Франко та український модернізм 1920-их // [Електр. ресурс]. Режим доступу:

http://institutes.lnu.edu.ua/franko/wp-content/uploads/sites/7/ivan-franko-zbirnyk-2010-t01/65Halyna_Khomenko.pdf

46. Швець А. Франкова поезія «Мій раю зелений» в контексті поетичного циклу «Скорбні пісні». «Поезії дивнії чари» // Франкознавчі та інші студії: збірник наукових праць. — Львів, 2020. — С.36–46.
47. Явір Л. Алюзивно-ремінісцентний потенціал Біблії в поетичних творах Івана Франка // [Електр. ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgn_fl_2016_38_21
48. Benson A. C. Escape, and other essays // [Електр. ресурс]. Режим доступу. <https://www.gutenberg.org/cache/epub/4652/pg4652.html>
49. Evans A. This Virtual Life: Escapism and Simulation in our Media World. London: Fusion Press, 2003. 288 p.
50. Heilman Robert B. Escape and Escapism Varieties of Literary Experience [Електр. ресурс]. Режим доступу. https://www.jstor.org/stable/27542986?seq=2#metadata_info_tab_contents
51. Konzack Lars. Escapism. // [Електр. ресурс]. Режим доступу: <https://www.academia.edu/34982369/Escapism>
52. Kuhlmann C., Gehrau V. Auf der Flucht vor dem Tod? Eskapistische Mediennutzung und narkotische Dysfunktion // Publizistik. 2011. №56. P.305–326.
53. Prexl L. Zwischen Selbstbehauptung und Eskapismus. Der narzisstische Suizid im amerikanischen Gegenwartsdrama. Norderstedt : [w.p.], 2014. 364p.
54. Tuan Y. J. Escapism. Baltimore; London : Johns Hopkins University Press, 2000. 264 p. [Електр. ресурс]. Режим доступу: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/15126>
55. Webster's New Collegiate // [Електр. ресурс]. Режим доступу: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/escapism>